

Charles Péguy

(O 25. godišnjici njegove herojske smrti)

The time is out joint — Hamlet.

I. VRIJEME I VJEČNOST

Charles Péguy provalio je za svog zemaljskog života dugi put, koji ga je vodio od nekog ličnog socijalizma do katolika, koji je socijalistički ideal harmonične države, koja će riješiti problem bijede i podiobe materijalnih dobara (a s time i problem moralnog podignuća nižih slojeva, što je za Péguy-a bitno), zamijenio kasnije novim idealom: idealom vjerski obnovljene Francuske, okupljene oko župa i župskih zvonika.

Ali ne tako kao da bi se Péguy stao dezinteresirati za bijedu, nego baš obratno: problem bijede uvijek je bio i ostao u srcu njegove pažnje, samo što ga je s vremenom sve dublje i radikalnije posmatrao. A vidjet ćemo, da je već u početku problem bijede gledao sa stanovišta ne samo materijalnog već i moralnog, te je čak to stanovište prevagnulo već u socijalističkoj eri njegova filozofiranja i djelovanja. A onda je došlo s vremenom, da se u njegovu duhu sve više javljao problem vječnosti: vrijeme — vječnost, ta antiteza dominira sada njegovim bićem, i izlaza nema; ona se ukazuje u svoj oštrini, jer ga vrijeme sablažnjuje. »Stvarnost, događaj, povijest, vremenito nije samo nepravedno. I napose nije samo slučajno nepravedno, nego doista nepravedno... Kad se kaže, da pravda nije od ovog svijeta, onda se ne će samo reći... da pravda ne vlada na ovoj zemlji jednoliko, utvrđeno, mirno, dosadno, kao u nekoj ravnici, rekao bih vodoravno, pa da ima rupa, manjaka... Hoće se reći, da događaj i pravda... međusobno imadu u sebi i među sobom neku urođenu protivnost, nespojivost, nepomirljivost... da nepravda ne vlada samo suvereno svijetom, već i kao duboko legitimni suveren« (Clio). Ne ćemo dulje citirati ovo mjesto, jer znamo, da je Péguy više lirik nego filozof (premda ima i te kako razvit »metafizički apetit«) pa zato jer je lirik, on ne može da se iscrpi u izlaganju svoje misli, kao ni u izlaganju svojih osjećaja. Jedno za čas naglašujemo zato, da se ne izgubimo u Péguy-evske daljine, rekli bismo, bez obzorja, a to je ovaj interes za vječno.

Vječno i vremenito, to muči njegov duh, ali ga ne ubija. Naпротив, on žali one, koje metafizička pitanja ne zanimaju mlade-

načkim žarom: »Žalim čovjeka, koji nije ostao uza svoju prvu filozofiju, mislim što se tiče novosti, svježine, iskrenosti i blaženog apetita... Sretan onaj, koji je sačuval mladost svog metafizičkog apetita« (Entre deux trains). Péguy bergsonovski hoće da uvijek budemo mladi, svjež, novi... Novi u smislu svježine, jer i on je zapravo uvijek ostao u nečem isti: u svom značaju i po nekim svojim bitnim težnjama. Po značaju uvijek se označivao kao »mistik«, što u njegovu rječniku znači čovjeka, koji sve sile ulaže u spoznaju istine i borbu za istinu i pravdu, za razliku od »političara«, u profanom ili svetom ruhu, kojima ta borba služi za ličnu korist. Po težnjama, da spomenemo već rečeno, da se on borio za »harmoničnu« državu ne samo zbog toga, što želi da bijedu odstrani, da bijedniku dade jesti, nego i zbog moralnih pogleda na bijedu. Kao što Ivana d'Arc ne misli samo na glad, što ga djeca trpe, nego i na propast njihovih duša, tako i Péguy. Već ona socijalistička drama o Ivani, u kojoj je Ivana prikazana kao »socijalistička junakinja«, posvećena je onima, koji su živjeli i umirali »da kušaju naći lijeka općem ljudskom zlu«. Općem, kvantitativno i kvalitativno. »I tako dok bude i jedan čovjek izvan (harmonične države t. j. neobezbjeđen), vrata, koja su mu zatvorena pred nosom, zatvaraju dakle državu nepravde i mržnje« (de Jean Coste). Svi treba da se obezbjede, i napose zbog toga, što »bijeda ne čini bjednike samo nesretnima što je već teška stvar; ona ih čini zlima, ružnima, slabima, što nije manje teška stvar; buržuj si može lojalno i logički zamišljati, da je bijeda sredstvo kulture, vježbanje u kreposti; mi socijalisti znamo, da je ekonomska bijeda bezuslovna zapreka za moralno i umno napredovanje, jer je bez izuzetka sredstvo ropstva. I baš zato mi i jesmo socijalisti« (ibid.)

Tako vidimo dakle, da u srcu pažnje Péguy-eve stoji problem bijede, ali uvijek u prvom redu kao moralni problem, i baš kao problem poboljšanja čovjekova. Sam je Péguy uvijek htio, da njegov razvitak bude shvaćen kao »produbljenje« (approfondissement) njegova bića. I jest, to je sve produbljenje, jer svako pitanje vremenito konačno se sudari s pitanjem vječnim, hoću reći: pitanjem o vječnosti, i što god prolazno jest, biva, konačno se mora zakvačiti o Onoga, koji veli: »Ja sam Onaj, koji Jesam«; svako pitanje, o onom, što jest, zapne o Onome, koji jest. Péguy je bio odveć dubok duh, odveć iskren i plemenit, a da se on ne bi bio zadjeo o Onoga, koji jest. Ne zna se, kad ga je zapravo dirnula milost Božja, te je od bezbošca postao čovjek molitve, ali ova činjenica, da otada moli i ima »svoje milosti«, jest s kršćanskog gledišta nešto novo: »produbljenje bića«, dobro, taj govor može se prihvatiti, ali milost Božja je ipak novi elemenat odsada u njegovoj duši (u koliko nije ipak i otprije tinjala još sveudilj).

Pitanje dakle bijede, koje je kod Péguy-a i pitanje moralnog napretka čovjekova, s vremenom će dobiti novi oblik, oblik kršćanski. Spasiti, ta riječ mu je uvijek u svijesti, premda je tu uvijek

ista plemenita čovjekoljubiva želja: pomoći bližnjemu. Već s 20 godina piše (u »skici za studiju o A. de Vigniju«): »Prvo pitanje, koje se postavlja, kad utvrdimo, da je svijet nekako zao u svojoj cjelini, jest znati, što mi tu možemo učiniti.« Poslije će znati, da tu više od nas može Krist i zapravo mi bez Njega ništa. Opjevati će on spasenje vremenito i vječno silnom lirikom, jer svi njegovi pjesmotvori i nisu nego beskrajna lirika, puna svježine, neposrednosti, srdačnosti, što dolazi dakako i odatle, što je taj vjerski svijet sad Péguy-u nekud nov, lijep kao nešto nevideno novo, a opet, rekli bismo, tako mu prirođen, tako svojstven duši po prirodi kršćanskoj te i ne možemo zamisliti, da on ne bi tu spadao od davnine, kao što tu spada od davnine njegov dragi francuski puk.

II. DUŠA I LJUDSKA SUDBINA

Duša! Kako važnu ulogu igra ta riječ u kršćanskom govoru. U modernom govoru nema joj traga. Ali nije sva bijeda u tom, da je ne spominju. »Ovi moderni (ljudi) nemaju duše. No oni su i prvi, koji nemaju duše. Antiknom svijetu nije manjkala duša. On je imao dušu. On je bio pun, on je bio hranjen najpobožnijom dušom, najčišćom, i valja reći najsvetijom.« (Clio) Što je zala nalazio Péguy u modernom svijetu, i pitanje je, je li baš i bio uvijek posve miran i objektivan u svom sudu o tom »modernom svijetu«, koji je za nj svijet buržuja, kapitaliste, intelektualca (a »intelektualni svijet« nije mu po čudi, jer ga poistovjetuje s materijalistima, deterministima, pozitivistima i sličnim strujama) moderni svijet je svijet novca, svijet samo novca, svijet egoizma i nepravde, pa eto i — svijet bez duše, kao što još nigda svijet nije bio. Poganski svijet je imao dušu i »od poganske duše može se načiniti kršćanska duša« (Clio).

Zato je dakle i Péguy mogao postati kršćanskim borcem, jer je on bio »prije slova«, nigda »protivan duhu«, on govori o svojoj »predvjernosti kršćanskoj etici, kršč. siromaštvu, najdubljoj nauci Evandjelja« (un nouveau théologien). Ima pravo Péguy u tome, da se iz jedne mistike uvijek bez izdajstva može u drugu, i da je izdaja samo prelaz od »mistike« na »politiku«. Péguy ide uvijek plemenitim putem značajnog čovjeka, koji ne radi nigda »protivno duhu« (i ako griješi, priznaje). Zato se »od duše sinoćne daje sačiniti duša današnja. Ali tko ne zna za sinoć, kako će imati sutradan. I tko nema sinoćne duše, kako da mu se načini današnja duša. Od duše jutarnje može se sačiniti podne i večer. Ali ovi moderni (ljudi), koji nisu imali ni jutrošnje duše, kako da im se načini podne ili večer« (Clio). Péguy je i kao socijalista imao dušu, i kao što je u Srednjem Vijeku »od poganske duše sačinjena kršćanska duša, ali i ne nikako od nula (= 0) duše«, tako se od njegove duše, jer nije bila nula stupanja duše sačinila kršćanska duša. Bogoslovi to ovako kažu učeno: »Faciens quod est in se gratia non denegatur.« Tko čini ono, što je po

prirodi dobro, Bog mu ne će uskratiti milost vrhunaravnog posveće-
 nja, a Péguy nije bio protiv duha, on nije bio poput modernih —
 živi mrtvac. Kako da čovjek kao Péguy bude mrtvac, lješ, on,
 koji tako opjevava mladost i djetinjstvo života; kome je djetinjstvo
 simbol sve nade u vjeri, jer kao što je dijete uvijek živo, uvijek u
 pokretu, bezbržno, svježe volje za život, te uživa u njemu, bez
 dvojba u život, pada i diže se, tako čovjek grješnik u nadi se uvijek
 obnavlja, diže, živi; kako da Péguy bude lješ, on, koji slavi mla-
 dost i kad dolazi do 40. godine ne mari, koliko će dalje. Jer četr-
 deseta je godina za nj granica mladosti, a ono dalje je starost,
 starenje, duševno i tjelesno. Pitanje je, da li je opravdano misliti,
 da se iza 40. godine mora duševno stariti. On je tek neznatno
 prekoračio 40. godinu, kad je slavno pao u bitci na Marni koncem
 g. 1914. On je smatrao, da je ljepota života u životnoj zadaći, ili
 kako je on govorio u našem »u d e s u«. Čovjek se hvata u koštac
 sa svojim »u d e s o m«. A taj je udes napose baš onda
 lijep, kad je ispunjen u cvijetu mladosti. Stari svijet poganski u
 Grka imao je dušu, i Grci su vjerovali, ali čini se da su više vje-
 rovali samo u Zeusa gostoprimca nego u bogove, jer ti su bili puni
 mana, koje bi sramotile i ljude nekamo li bogove. Oni su valjda i
 za Grke već bili mitologija osim Zeusa gostoprimca. Ali što još tim
 • i takim bogovima manjka, to je udes, smrt: jer po svemu su iza
 ljudi, a i uslijed njihove besmrtnosti »njima manjka kruna, što je
 napokon smrt, manjka im posvećenje.« Pa zašto su bogovi prikra-
 čeni u veličini? Jer »im manjka to posvećenje, koje se zove bijeda.
 (Napose bijeda gosta, bijeda onoga, koji moli, bijeda onoga, koji
 luta i bijeda Homerova, bijeda Edipova). Njima manjka ono po-
 svećenje: riskiranje života.« Edip je velik, čovjek je svaki velik,
 može biti velik, jer se može mjeriti s udesom, kad ga uhvati bijeda,
 smrt, on riskira: bogovi, puni mana, još su i bez ove ljudske veli-
 čine. Edipov pad u bijedu, to je zapravo uspon. Bogove su morali i
 stari Grci prezirati, jer im manjka »ona jedinstvena veličina, koju
 daje čovjeku to, što je bez prestanka izložen.« Ovo je (ova
 misao o riskiranju) moderan govor, jer se u Novom Vijeku rado
 govori u ovom tonu. Samo je tome svemu onda Péguy dao kršćansku
 boju i trim veličinama čovjeka (bijedi, izloženosti, smrti) dodao i
 četvrtu, koju je dodalo kršćanstvo: bolest, a kršćanstvo je zajedno
 i »svim četirima odredilo svu njihovu pravu veličinu, dalo svu
 njihovu amplitudu« (Clio). Tako je čovjek velik svojim udesom,
 ako ga ispuni, a Péguy-u, koji ne može ne poetizirati stvari, osobito
 se lijep čini taj udes, ako je udes Ahilov: »biti utrgnut u cvijetu;
 poginuti nedovršen ... sudba odlična, sudba odabrana« (ibid.).
 Dakle bogovima je manjkala veličina, jer su puni opačina ljenča-
 rili na Olimpu bez udesa t. j. bez zadaće, za koju da se izlože,
 za koju je čovjek u svijetu izložen. I kad je tako da je čovjek
 izložen, treba da ostane vazda spreman, budan, borben, treba da
 se čuva da ga »navika« ne obuzme i da ne — zastari, ostari, iz-
 gubi svoj mladenački elan.

Kad čujemo ovakov govor, zadojen sav elanom, razumijemo, da se Péguy zagrijavao za bergsonizam. On je branio Bergsona, ali je ipak govorio, da »nema filozofije protiv razuma, kao što nema ni bitke protiv rata, umjetnosti protiv ljepote, vjere protiv Boga« (note sur M. Bergson). Što Péguy drži, da je »svaka filozofija bitno i očito racionalizam«, ne mijenja na stvari, da je Bergson ipak protivnik razuma i da je za instinkt, intuiciju... Istina je, da je Bergson kao protumaterijalista pomogao Péguy-u do vjere, ali to još ne znači, da se Bergsonove teze slažu s osnovima, na kojima počiva kršćanska bogoslovna nauka.¹ No ovdje budi dosta to spomenuti, da je bergsonizam oslobodio, doista oslobodio u njemu onu mladost duše, koju je zapretao socijalizam i ateizam u našeg pjesnika i borca. Péguy je tako srastao s Bergsonovim rječnikom u nekim pitanjima, da je čak na pr. s nepovjerenjem gledao na »krepost«.

Kako to? Što to znači? Krepost se definira kao navika u dobru, a Péguy se zbog Bergsonove identifikacije navade i staranja i smrti opire da prizna vrijednost kreposti; on hoće samo kršćanski »život«. Zato su mu »moralisti« nemili, jer »od svega, što može biti zlo, navada je ono najgore« (note sur M. Bergson). Da upoznamo Péguy-a, treba da i to znamo, ali kolikogod bilo lijepo pjevati o elanu kršćanskog života, ipak nas iskustvo tjera na poniznost i na priznanje, da je baš navika često dobra pomagačica čovjekova, pa zašto da je proskribiramo? Čini mi se, da je Péguy u žaru svojeg mladog i svježeg vjerskog uvjerenja lako mogao naviku omalovažavati i ocrnjivati, ali poniznost ne će se buniti ni protiv kakove pomoći slabosti čovjekovoj.* »Što je Ivana d'Arc tražila od ljudi, to nisu bile kreposti nego kršćanski život« (argent suite). Srednji Vijek je, baš obratno, tu bio možda malo jednostavnijeg ali ispravnijeg shvaćanja nego Péguy.

No za nas se radi ovdje samo o tom, da označimo taj utjecaj Bergsonova rječnika na Péguy-a. Bergson je dao Péguy-u nešto, i prilike su bile takove, da je baš bergsonizam oslobodio Péguy-a okova modernog filozofiranja, skućenog u sferu zemaljštine. Ali dušu mu ipak nije dao, to nam je rekao sam Péguy. I njegova socijalistička duša, koju je bolila bijeda, i njegova dreyfus-ovska duša, kad se založio za Dreyfusa zbog toga, jer je tu smatrao da se nalaze istina i pravda, bile su po Péguy-evim vlastitim riječima čak nešto kršćansko. »Naš dreyfus-izam bijaše religija... Dodajem,

¹ Vidi odlično djelo, u kom se pokazuje nespojivost B. formalnih osnovnih teza s kršćanskimi Pinedo, Dieu dans le bergsonisme, Paris, Desclée. — Poredi studiju dra Gračanina u ovom broju Života.

* Navika dobra, kreporna nije samo »pomagačica« u nekom nižem smislu, nego ima svoje i te kako duboko metafizičko i teološko značenje. Ona je stvarno s jedne strane spiritualizacija materije, a s druge oslon, pripomoć materije duhu, da on može lakše i slobodnije dati se na nova stvaranja, nova osvajanja; navika u svojoj svrhunaravnoj stvarnosti jest neka vrst neprestanog inkarniranja Logosa, i Riječ tijelom postaje... Nap. Ur.

da je za nas, kod nas, u nas, taj religiozni pokret bio po biti svojoj kršćanski, podrijetla kršćanskog... pravda i istina, koje smo toliko ljubili, kojima smo predali sve, svu našu mladost, sve, kojima smo se predali čitavi, kroz sve vrijeme naše mladosti, nisu bile tek pojmovi istina i pravda... nego su bile u nama organske, kršćanske... i u srcu svima osjećajima, koji nas tjerahu u radu... bijaše jedna krepost, bijaše to krepost ljubavi (n o t r e j e u n e s s e).

III. HARMONIČNI SVIJET

Péguy socijalista i dreyfusista postaje katolikom, priznaje se katolikom. Bio je posve svoje vrsti, posve lični socijalista, kao dreyfusovac nepomirljiv i fanatično gorljiv, a onda kad se stao javljati u provodu afere Dreyfusove »antiklerikalizam« za vlade Waldeck-Rousseau-a, pa zatim za Combes-a, kad se stala goniti i pljačkati Crkva, kad se stao javljati antimilitarizam, Péguy se sve više izolira, ide svojim putevima. Péguy hoće za svakoga slobodu i pravdu, pa zašto i kako onda da se goni Crkva? Péguy uvida, da se Njemačka sprema da udari, a niti kao socijalista on nije nijekao posebnih naroda ni narodnih jedinica i domovina, već je samo sve to trebalo da tvori zajedno jednu harmoniju, da se uskladi zbog sreće i mira čovječanstva. Zato eto naš borac, koji ljubi svoju domovinu, ne će da dopusti da ona padne žrtvom napadaja. I tako postaje Péguy pomalo bard vjere i domovine.

Nekoć je osjećao potrebu harmonije, i toj je potrebi imala služiti nova zajednica ljudska t. zv. harmonična država. Poslije će za svu harmoniju tražiti odgonetku u vjeri, u pravom kršćanskom osvjedočenju i radu. Péguy se posvetio politici isprva zato, jer je smatrao, da sve zlo dolazi od zle organizacije društva i da su pojedinačni naponi — caritas — uzaludni. Ali svoje poglede na novu zajednicu nije ni od koga primio i zato se doskora našao osamljen. Njegovi pogledi nisu opetovanje prijašnjih političkih i ekonomskih sistema. Napokon se Péguy morao povući i raditi samo za svoje *Cahiers de la quinzaine*, gdje se okupljalo oko 100 ljudi, mnogi poslije glasoviti, ali sve međusobno disparatnih pogleda.

Péguy nikako ne traži jednakost u uživanju dobara, premda niko ne smije da ostane u bijedi. Što je važno obzirom na današnje totalitarno gledanje, Péguy obratno ne dopušta da država zarobi pojedinca, te ako su socijalisti protivnici vjerskih dogma, on traži, da u budućem društvu pojedinci budu slobodni, da slobodne ličnosti isповijedaju slobodna uvjerenja. Nova zajednica ne će činiti nasilja nikome ni priječiti isповijedanje nikojeja uvjerenja. Vidjeli smo, da je Péguy zamislilo svoju novu zajednicu, jer ga boli bijeda ne samo materijalna, nego u prvom redu moralna. Čovjek treba da se usavrši i zato mu treba osigurati život. Ali u savršenoj državi svaki će svojevolutno odabrati svoj dio posla — jer će htijenja biti har-

monična i savršena — i odabravši svoj posao, svaki će ga savršeno načiniti. Sav rad bit će za državu, ali svaki radi koliko njegove sposobnosti nose, nejednako, i svaki će primiti dio rada prema svojim potrebama i ukusu. Kad bi jednog dana država postala posve harmonična, ne bi se ni postavljalo pitanje materijalne organizacije života pojedinčeva, jer nitko ne bi primao ni novca ni produkta rada, već bi država sve hranila i svaki tražio samo ono, što mu je nužno, nitko ne bi bio ljubomoran na drugoga. Péguy se pokazuje tu kao romantik — kolikogod njemu bilo stalo da on bude klasik i kolikogod mu je nemio romanticizam — jer on vjeruje u ljude savršene, jer drži, da će se naći društvo, u kom će nestati borbe, ljubomore, zavisti i mržnje. Sve će biti u toj državi na nepomućenu sreću čovjekovu, svi će raditi u savršenom skladu kao savršeni ljudi, da osiguraju zajednicu i obezbijede sve i svakoga i one, koji ne rade, kao što su žene, djeca, starci, ali i umjetnici i filozofi. Strojevi više ne će biti na zlo. Jer mašinizam je zlo samo u našem nesavršenom društvu. »Kad se iznade jedna mašina, koja uništi polovicu posla u nekom zanatu, potrošači općenito odatle izvlače stanovitu korist, jer cijene padaju, ali polovica onih, koji proizvode, ostaju nezaposleni, i te pojedinačne nesreće imaju često takove i tako daleke reperkusije, da je sveukupno zlo, tako prouzrokovano, za građanina gore negoli je od koristi dobitak za potrošače« (de la cité socialiste). U savršenoj će državi razvitak mašinzma samo umanjiti dijelove rada, što na pojedince otpadaju, jer strojevi taj rad na se preuzimaju, ali se nezaposlenost ne će javiti sa svojim zlim posljedicama u našem društvu. Obratno: svaki će nešto manje raditi i biti slobodan da se duševno jače razvija u preostalo vrijeme, a rezultat rada ne će se zato smanjiti, što je manje rada, jer taj rad nadomještaju strojevi.

Pri svemu tome zanimivo je kod Péguya utvrditi što Francuzi vole »moralnu klimu« te savršene države. Tu ne nestaje ličnosti, tu se ta ličnost usavršuje, tu ne nestaje naroda, već se kao prirodna jedinica podređuju. »Politička buržujska revolucija je ljude oslobodila, ili se barem držalo, da ih je oslobodila. Mi hoćemo da oslobodimo materijalna dobra, zato da dovršimo oslobođenje čovjekovo« (réponse provisoire). Tako treba dakle bijednika dignuti do osobe, do ličnosti, ali uniformiranje to ne će postići, i zato se državno uniformiranje duša zabacuje kao nasilje.

Kad je Péguy imao tako svoj vlastiti socijalizam, koji je štiti ličnost i narodnost, morao se razići sa službenim socijalizmom. I razišao se. Nije volio i pobijao je i dalje uvijek buržoaziju, kapitalizam, ali onaj rat, što ga je buržoazija započela, socijalisti sa svojim parolama o »borbi« samo nastavljaju, postaju vođe grupa, stiču materijalne koristi, postaju poslanici i ne žele dabome, da rata nestane. Govore o miru, ali žele rat. »Ugodno je vidjeti da međunarodni mir propovijedaju dva lista, od kojih se jedan zove Socijalni RAT, a drugi Sindikalistična BITKA« (argent suite).

Kako smo tu daleko od propovijedanja totalitarista i autoritaraca, kojima je ličnost vrijedna samo kao golo sredstvo kolektiva; kako smo daleko od Evandelja klasne mržnje i borbe, daleko od materijalističkog gledanja na čovjeka. Sve težnje svoje za harmonijom poslije Péguy usredotočuje oko vjerskih ideja, i s pravom, jer se jedina harmonija može naći samo u gledanju s vjerske perspektive. Zato našavši svijet kršćanski on bi bio mogao ponoviti riječi Claudelove: »Zdravo, svijete vidljivi i nevidljivi, visibilium omnium ac invisibilium, ja te pozdravljam katolička srca!« Tako je on onda i klicao i raspjevao se u svježini svog novog gledanja, u kome se odsad sve divno slagalo, sve imalo svoj smisao, svoj odgovor, sve bilo harmonično, pa ma koliko bila disharmonična linija ovog vidljivog svijeta, koje mu nisu doista ni najmanje oku izmakle, jer je i na svom tijelu i u svom životu i svojim životom i te kako morao osjetiti boli ovog svijeta i darove, koje nam donese sobom prvi grijeh Adamov. Sve je to sad pregledao, sve mu je to Milost Božja objasnila i zato u svom sugestivnom stilu ne prestaje da sipa liriku svog novog harmoničkog svijeta urbi et orbi.

O koliko ima bijede i bola, i njegova ličnoga i sveopćeg, pa opet! Nema tu tame, ne može biti, nema tu očaja Vigny-eva: Péguy se osjeća grješnik, ali grješnik i svetac, svi kršćani čine zajedno jednu daleko divniju i harmoničniju zajednicu, jednu posve organsku zajednicu, pače jedno tijelo, živo tijelo, mistični Corpus Christi, juče, danas, odsad i uvijek. Koliko nas grijeh bije, odkad naša majka Eva prouzroči prvi nered (pa zato je sad Evin posao samo da reda, a i mi samo redamo, sređujemo uvijek na novo našu bijednu grješnu dušu, jer je u redu ne znamo držati), koliko nas grijeh lomi, ali nas drži nada, nada (sve bi se svršilo umornošću . . . kad ne bi bilo moje male nade) ta mala nada, koja je najmilija od triju bogoslovskih kreposti Péguy-u. Mi smo oslobođeni od tame i očaja i »najveći grijeh koji je ikad pao na svijet« bio bi očaj (porche du mystère de la deuxième vertu).

Što treba danas svijetu više u ovim tužnim našim danima od nade, od protuotrova očaju, što treba u dane, kad je čovjek slab, više od nade, koja se vječno obnavlja, kolikogod bio čovjek u ovako bolnim i tamnim danima slab i padao?! Ovdje bismo se složili s bergsonovskim govorom Péguy-evim, jer doista tamno gledanje i zurenje u *camera obscura*, koja se zove čovječja bijeda iza Eve, moglo bi postavši navikom ubiti u nama život i vremeniti i vječni. Takovoj navici ne valja se predati, a što je nada u onom bergsonovskom rječniku? »Ona je bitno i dijametralno protunavada i prema tome protuusmrćenje i protusmrt« (note conjointe). Dakako da navadu tamnog osvjetljavanja i očajanja treba ovako suzbijati nadom, djetinjom svježinom nade, koja se ne da umoriti, i »kao mali pas vraća se, opet kreće, dvadeset puta čini isti put« (trijem druge kreposti). U Bogu ima-

mo Oca, nadasve Oca, On nas ne će nigda odbiti; ne preživajmo vječno svoje grijehе, ne knjižimo ih poput lihvara, ne komemorirajmo ih, već ispitujmo mirno savjest bez ubijanja svoje duše. I zato Péguyu slavi noć, koja daje da malo popusti napetost naše bijede, da se odmore umorni udovi grješne naše savjesti; to noć daje, zato je Bog daje, koji traži da se ispitujemo, ali ne da valjamo u glavi svoju muku poput valova nemira, poput oceana. Naš kršćanski Bog ne snuje nam zamke ni zasjede, Bog je »dobar Francuz« (mystère des saints innocents).

Péguy-u se čini da je nada veće cijene od vjere i ljubavi. Jer je lako vjerovati, kad su dokazi o Boгу tako očiti: coeli enarrant gloriam Dei, Krist dokazuje svojom pojavom vjeru. A i ljubav nije tako teška stvar, jer narav čovjeka nuka da ljubi: svi smo tako nesretni (jer sve badava, veli, nesretni smo, to treba da se zna), pa po tom nas priroda nuka na međusobnu ljubav. Zato se Péguy-u čini to zaslužnijom nada, jer tu bi grješni čovjek lako klonuo u očaj. Zato neka ostane dijete; nitko možda nije ovu svježinu djeteta i potrebu da budemo u duhovnom smislu djeca, toliko opjevao kao baš Péguy. Ta nada čini

Mlada jutra od starih večeri.

Bistre duše od mutnih duša.

Bistru vodu od mutne vode.

Vodu, dječje duše od trošnih duša,

Duše, koje se dižu, od duša, koje zapadaju,

Duše, tekućice od duša učmalih.

(trijem druge kreposti).

IV. POETA - VATES

Tako je Péguy, čovjek puka, seljak, rođen u Orléansu, koji se negda zauzeo iz ljubavi za bijednika, za patnika iz socijalističke perspektive svog uvjerenja, koji je napisao jednu socijalističku dramu o Djevici Orléanskoj, sada postao čovjekoljub u novom gledanju, u gledanju, u kom Pavao piše Titu: »Pojavila se blagost i čovječnost našega Spasitelja«; Péguy zahvaća sad još dublje čovjekovu bijedu, još dublje ga prožima ljubav, i piše nove pjesmotvore o najvećoj svetici, koja je igda postojala, kako on veli, o svetici, koja je bila »kćerka naše zemlje, kćerka Francuske, dijete sela, dijete seljačko« (Victor-Marie, comte Hugo). Sad je otkrio novu harmoničku državu, prekogrobnu Civitas Dei, u koju vodi put kroz vrijeme, put, koji se nastavlja u vječnost.

Péguy je uvijek ostao čovjek puka. Zato je mislio samo na dobro puka, a ne na spekulacije s izbornim većinama. On se zvao socijalista, ali nije htio da se zove demokrata. On ne vjeruje u kumire kao što su »većina glasova«; parlamentarizam je za nj nešto preživjelo, strano, čak groteskno i bolesno. Ovo moje izlaganje nema svrhe polemične, zato samo ističem, da je i u ovom pogledu

Péguy suvremen, jer doista demokracija bi imala značiti dobro naroda, a ne prebrojavanje glasova s upitnim rezultatom. Ali neću da se u raspravu upuštamo.

Što se tiče stila, Péguy je svoj. On vazda opetuje uvijek malo dodajući, tako slaže rečenice i dijelove rečenica, od rijeke postaje ocean. Treba reći, da često i umara, jer bi se tu i stotinu stranica dalo možda katkad bez štete strpati na par stranica; tako je često blagoglagoljiv poput Victora Hugo-a, zaljubljen u neku verbomahiju, u neki romantični Sturm und Drang riječi i fraze. Te repeticije, često mile i ugodne, znadu i umarati, jer bi čitač htio dalje, čuti dalje, a Péguy kao da koči, zastaje, ponavlja i postajkuje, kad bi mi htjeli krenuti mislju dalje. Tada se gubi sugestivnost one repeticione tehnike, čekamo, predugo čekamo i ne znamo, kud nas pisac hoće da povede i hoće li krenuti. Taj barok, ta secesija stila, (pa čak i interpunkcije) ne će se svagdje dati održati i pitanje je, koliko će se poslije militi, što će od Péguy-evih djela ostati kao najviše čitano i uopće kao čitano.

Govor je često bergsonovski, više je to rječnik negoli bit bergsonizma. Ma koliko se Péguy smatrao klasikom, ne romantikom, on je ipak romantik. Klasik daje rezultate, donosi zrelo, gotovo, Péguy se traži, on traži istinu i sebe, tu ima traženja, tapkanja. Odlično kaže sam Emmanuel Mounier, koji najpodrobnije analizuje njegovu misao: »Filozof će tu naći pojmovi, koji šepesu, a bogoslov sumnjivih subjekata, državnik će naći neprimjenjivih smjernica. Oni će svi imati pravo sa svog vlastitog stanovišta. Jer od ove misli, koja je uvijek otvorena, ne treba tražiti ni izrađenih pojmova, ni ortodoksije, koja naučava («Skrajnje je važno da me tko ne obuču u crkvenog Oca, jer je već mnogo da sam Njen sin« veli u lettres et entretiens XVIII—1, 87) ni zakonodavstva.«² Ali zato je Péguyeva duša, koja sva želi služiti, koja je puna dobrote, otkrila blago svoje misli, da prospe svijetla u tamu modernog svijeta. On je zadr'o u kumire modernog svijeta, koje on zove svijetom buržuja, intelektualnim svijetom (za njega je to svijet profesorskih formula), svijetom kapitala, novca, neorganičkim svijetom i t. d., raskrinkao je taj svijet, rastočio ga svojom oštrom analizom. Analizujući tako on nastavlja slavnu tradiciju farnuskih moralista, koja u analizi čovjeka i društva jakošću duha vidi orude duhovnog napretka i kojoj tradiciji duguje toliko i jedan baš posve moderni duh Nietzsche. Jer je bio protiv tog modernog svijeta štedionice, komfora, navike, novca, smrti, bezdušja, »intelekta«, a za život dobrote, za službu u ljubavi, to je prodrmao malo svijet i zato je danas i suvremen. Treba ga razumjeti iz njegova vremena, ali začudo, kako tendencije njegova duha odgovaraju današnjici. Njegov dinamizam tjera na akciju, rado se baca u opasnosti, riskira; to je svijet boraca, heroja, »mistika« t. j. onih, koji se

² La Pensée de Ch. P. — Plon 1921., str. V.

žrtvuju, ne »političara« t. j. onih ljudi, bilo u profanom ili svetom ruhu, koji se na lovorikama ideje odmaraju i ljenčare; on je za bijednika, za duhovno, za pravu veličinu, krila se ona gdje mu drago; Péguy znade govoriti suvremenom čovjeku. A kad dođu teška vremena, kao što su naša, onda više ne vrijedi svakojaka intelektualna nedozrelost stupanih fraza i mozgovnih kućica od papira i tinte, već samo misli jake, usidrene u stvarnosti i u Nadstvarnosti, misli, koje su rekli bismo, po sebi već pola čina zbog svoje metafizičke nosivosti.

Péguy je bio čovjek duše; on nije pošao od »nula duše«, jer »od ništa ne biva ništa«, već je svu svoju dušu bacio u osvajanje istine. Zato ta istina uvijek vibrira od drhtaja srca, koje traži, puna je ljubavi, kad nađe. To su onda konačno oni chopinski zvuci vjere, harmonički i bolni, zvuci iz hramoničkog svijeta vjere i jedine prave mistike, u kojoj je razum znanjem prosvjetljen, a srce smireno, u koliko ovdje u vremenu ima mira. Péguy je našao vjeru i njegova se duša sva raspjevala kao ona »mala nada«, koja je »posve mala djevojčica«, »koja nam svakog jutra naziva dobro jutro«, koja samo obećaje poput onog pupoljka o svanuću pramaljeća« (*mystère des saints innocents*). Pjevao je o svim osnovima kršćanske vjere, o bijedi bez Krista, o pomirenju i Očinstvu Božjemu, pjevao je svježe kao onaj, koji je začaran nevošću svijeta, koji je tek otkrio, kao onaj, koji dolazi iz daleka, pa opet i tako nekud iz bliza: sve tu ima izgled tako domaći, tako stari, ta dakako, sve je to jezik »najstarije kćerke Crkve«, Francuske, sve je to jezik duše — po prirodi, po sebi već kršćanske; ne treba tu muke, da se to shvati i zavoli... To je vjera u proljeću jedne duše, zato bliza današnjem čovjeku, jer je vrela, jer mu daje sve osnove počevši od Evina nereda do Očenaša i Zdrave Marije. (Péguy osobito voli Mariju. Vjera je to svježija od sreće, što se našla, svježija od neposrednosti inspiracije, od udišljivog zraka nebeskog od vrhunaca, s kojih sije Sunce na ovu studenu i skoro zaledenu zemlju.

Da završimo pjesmom jednog našeg pokojnog pjesnika, ko ga su proglasili pesimistom, ali sam se ja usudio pobijati taj sud. Bi li pesimistički akcenti pristajali kao zaključak mojem izlaganju? Ne bi. Pa ipak će ovi Domjanićevi stihovi Sestrici Ševi pristajati za konac.

*Ovdje je na zemlji mutno nam oko,
Ti nam donesi vedrine,
Ovdje u magli se luta i gine,
A nebo čista je beskrajnost sreće.
Sunce nad lazurnim bezdani plove,
Titraju zvijezde ko srebrno cvijeće.
Sve je tu radosno, sve ko da zove:
Krijesnice sestre i mliječni svi puti,
Zovu nam ubogo srce, što šuti,*

*Da se i u njemu probudi ševa,
K nebu da leti i pjeva, pjeva.
Sestrice ševo, pod brazdom iz tnine
Zlatna će pšenica nići,
Makov će kolač se dići.
Sve će to težiti u nebo modrine,
Sve će to slavit Onog, koj stvori
Ljubav, u svakomu srcu da gori,
Radost, da zipke i groblja se zlate.
Pjevaj nam ševo, nek pjesme ti prate
Molitva naših golubice bijele,
One k Dobrote bi Izvoru htjele.*

Dr. D. Čepulić, profesor.